

PREZENTĂRI DE FONDURI ȘI COLECȚII

Colecția de documente a Filialei Arhivelor Statului Municipiul București*

MARIA MARIN

Colecția de documente a Filialei Municipiului București alcătuită din achiziții de la persoane fizice și preluări de la muzee conține actualmente 1579 unități arhivistice, toate inventariate.

Colecția cuprinde: porunci domnești de danie sau de întărire a proprietății, porunci ale unor dregători pentru soluționarea pricinilor de judecată, zapise de vânzare-cumpărare, hrisoave pentru acordarea unor privilegii, anaforale, jalbe, catagrafii, hotărnicii, perilipsisuri, testamente (diate), foi de socoteală, condici de documente, cărți de judecată, corespondență etc. și datează din perioada 1437—1980.

Marea majoritate a documentelor o formează originalele, dar sînt și copii în limba română scrise cu caractere chirilice sau traduceri din slavă. Șase documente sînt scrise pe pergament; celelalte au ca suport de scris hîrtia. Documentele sînt scrise în limbile română, latină, franceză, rusă, turcă, greacă iar șase dintre ele în slavă.

Datorită diferitelor întîmplări în timp, de pe unele hrisoave domnești, porunci, cărți de judecată, însemnele de validare s-au pierdut ajungînd așa la Arhivele Statului. Sînt însă în colecție documente care au sigilii și scriitura adevărate opere de artă și constituie pentru noi bunuri de preț.

Două hrisoave scrise pe pergament, emise la 6 iulie 1645 și 15 ianuarie 1650 de cancelaria lui Matei Basarab, avînd splendida monogramă și semnătură autografă a domnitorului Țării Românești sînt întărite cu sigilii timbrate¹. Alte documente de la domnitorii Alexandru Lăpușneanu, Alexandru al II-lea Mircea, Ieremia Movilă, Vasile Lupu, Constantin Brâncoveanu, Grigore al II-lea Ghica, Alexandru Șuțu, Grigore Dimitrie Ghica poartă sigiliile acestora aplicate în chinovar.

Între piesele extrem de prețioase ale colecției sînt două diplome. Una provine din cancelaria regală franceză. În 1676 la 1 februarie regele Franței, Ludovic al XIV-lea întărea lui Jacques de Rozemont drepturile de moștenire asupra unui domeniu. Cealaltă diplomă, din 5 decembrie 1701, dată de împăratul Austriei, acorda indigenatul maghiar nobilului Ion Nicolae Willffegheim. Ambele au sigilii bine conservate în casete metalice, deosebit de frumoase lucrate².

Colecția s-a îmbogățit în ultimii ani cu un număr mare de cărți de hotărnicie și zapise de vânzare-cumpărare privind bunuri dintr-o largă arie teritorială cuprinzînd județele Vlașca, Muscel, Dimbovița, Argeș, Dolj, Olt, Teleorman, Vaslui, Suceava etc. care poartă pe ele alături de semnături, sigiliile personale ale persoanelor implicate.

În majoritatea lor aceste documente adaugă la rezultatele cercetării științifice de pînă în prezent informații valoroase asupra procesului de formare a unor domenii funciare mai mult sau mai puțin întinse, asupra metodelor utilizate de boierime, de așezămintele religioase sau de unele elemente mai înstărite din lumea satelor, pentru a concentra pămîntul în mina lor. Documentele aduc exemple noi cu privire la deposedarea³ membrilor obștilor de moșneni de pămînt-

* N. R. Prezentarea colecției a fost făcută în sesiunea din noiembrie 1983 a Cercului de studii al Filialei Arhivelor Statului Municipiul București.

¹ Arh. St. Municipiul București, Colecția de documente, pachet XV, documentele 9 și 11.

² Ibidem, XVI/32, 42.

³ Unul din procedeele răspîndite era acela de a cumpăra de la moșnenii sau răzeșii săraci părți de moșii, de ocine, delnîte, funii de moșie, de păduri sau locuri

turi, în devălmășia inițială păstrându-se numai pădurile, zăvoalele și cursurile de apă.

De la mai mulți domnitori ai Moldovei avem în colecție acte de dănie care au contribuit la formarea unor domenii mănăstirești. Astfel: la 17 martie 1554 Alexandru Lăpușneanu se îngrijea ca mănăstirea Sf. Prooroc Ilie să primească „Satele Ivoești cu morile de pe Bahlui, Vălășoianu pe Cirligătura și Ezăreni ce este aproape de târgul Cotnarilor“⁴. Pe lângă pământul acumulat astfel, zestrea mănăstirilor va crește adăugând alte bunuri materiale și forța de muncă a țăranilor aserviți și a robilor țigani. Edificator în acest sens este hrisovul din 2 august 1597 dat de Ieremia Movilă prin care domnitorul întărea mănăstirii Sf. Mihail și Gavril satul Ulmi cu iazul și moara pe apa Bahluiului, împreună cu 20 de oameni pentru lucru, 200 oi și 50 stupi, satul fiind de fapt al mănăstirii încă de pe vremea lui Petru Șchiopul⁵.

În secolul al XVII-lea constatăm că puterea și prosperitatea așezămintelor religioase crește datorită privilegiilor și scutiților de dări primite de la domnie. Dabița Vodă, domnul Moldovei, poruncește, de pildă, slujbașilor domnești orându-i să strângă dijele din Tîrgul Frumos și Tîrgul Cotnarilor să-i lase nestingheriți pe călugării mănăstirii Sf. Prooroc Ilie și să ia zeciuiala de la tirgoveții care cultivau pământul mănăstirii⁶.

Domnitorul Ștefan Cantacuzino întărea la 10 ianuarie 1715 mănăstirii Strimbul (județul Dîmbovița) merticul de sare de la Ocna-Telega⁷, iar mănăstirii Găiseni, din același județ îi va acorda ani de-a rîndul (1729, 1731, 1733, 1736, 1741) ajutoare și scutiri de dări de tot felul⁸.

Pe lângă documentele amintite, colecția însumează o serie de hotărnicii sau cărți de judecată în care sînt amănunțit descrise hotărările moșiilor: Pometești și Amaradia (aceasta din urmă aparținînd căpitanului Alexandru Macedonski, tatăl poetului cu același nume)⁹ din județul Dolj, Ungurelu din județul Gorj, Giulești din județul Suceava, Bătești și Dănești din jurețul Muscel, Bunești din județul Vlașca, Adînci și Bătrîni din județul Saac și altele. Atunci cînd sînt menționate semnele de hotar sînt notate cursuri de apă, pietre copaci, drumuri, dealuri, văi, unitățile de măsură (stînjenu, funia de 8 stînjeni, prăjina de 22 palme, pogonul, palma, degetul, punctul). În cele mai vechi documente hotărnicile erau făcute de „oameni bătrîni“ ai satului¹⁰, sau de fețe bisericesti¹¹, pentru ca în epoca modernă, acestea să fie stabilite de inginerii hotărnicii¹².

O parte din documentele colecției, răvase, foi de socoteli ș.a. reflectă dirzenia țăranimii libere în lupta cu tendințele de acaparare a pământului și împotrivirea față de efectuarea clăcii și abuzurile stăpînilor, față de plata dijei și a altor obligații, între care depunerea cantității de cereale la magazii de rezervă nu de puține ori le încreuia situația¹³.

Desele judecări pentru apărarea pămînturilor dau în destule cazuri cîștig de cauză moșnenilor¹⁴. În ceea ce-i privește pe clăcași sînt și multe situații cînd neputîndu-și plăti datoriile nefericirii alegeau fuga¹⁵.

înfundate, bălți, locuri de arătură, siliști, vaduri de moară, iazuri etc., de multe ori ocolind dreptul de protimis. Cf. documentele 10 din pachetul XV, 51 din pachetul VIII, 12/1802 și 13/1809 din pachetul VIII. Zălogirea terenurilor pînă la plata datoriilor bănești constituie un alt procedeu al boierilor sau mănăstirilor de deposedare de pămînturi, uneori însoțită și de pierderea libertății personale, moșnenii sau razeșii devenind după cum se știe rumîni sau vecini. Vezi de exemplu cazul moșnenilor din Stoienești, județul Muscel care își vor pămîntul în 1819 documentul 89, pachetul XI) sau care își zălogesc partea lor din Muntele Plopișul (documentul 100/1856, pachetul XI), sau situația moșnenilor din satul Jirovul vînduți ca rumîni lui Semen clucerul (documentul 18/1656, pachetul XVI).

⁴ Ibidem, X/3.

⁵ Ibidem, X/88.

⁶ Ibidem, X/6/1665.

⁷ Ibidem, II/35.

⁸ Ibidem, II/37—41.

⁹ Ibidem, XVI/96/1853.

¹⁰ Ibidem, VIII/19/1724.

¹¹ Ibidem, VIII/52/1794.

¹² Ibidem, VIII/53/1887.

¹³ Ibidem, XVI/101/1857.

¹⁴ Ibidem, XVI/97.

¹⁵ Ibidem, XII/46/1846.

Informații cu privire la apariția și extinderea formelor capitaliste de exploatare a pământului, mai ales aarendășiei, sînt destul de numeroase. Ele apar chiar din 1831, dar devin mai numeroase începînd cu anul 1842, cuprinzînd toate categoriile de moșii: particulare, ale statului și ale așezămintelor religioase. Așa după cum se poate constata consultînd documentele din colecție, o caracteristică a anilor de început ai secolului al XX-lea o constituie creșterea vertiginosă a marii arendășii.

Pentru a putea obține condiții mai avantajoase de arendare a pământului și, pe de altă parte, pentru a-i constrînge pe țărani să accepte condițiile propuse de ei, arendașii încep să se constituie în tovărășii pentru exploatarea moșiilor. Din contractele de arendare se desprind și sumele, uneori, deosebit de mari și mereu în creștere cu care se arendau moșiile.

Astfel, în 1864 moșiile Ologi și Slată din districtul Teleorman erau arendate de către colonelul Theodor Casimir lui Dimitrie Pîșca și lui Ștefan Ciupagea, pentru suma de 1800 galbeni, pe o perioadă de 5 ani¹⁶, pentru ca în 1898 aceleași moșii să fie rearendate de frații Cuclelis și Michaelides lui Nicolae G. Posiura, tot pentru o perioadă de 5 ani, pentru suma de 55.000 napoleoni de aur¹⁷. În 1906, prețul de arendare va crește la 80.000 napoleoni de aur, exact pentru aceeași perioadă de 5 ani și pentru aceleași moșii¹⁸.

La toate aceste informații se adaugă documentele care ne furnizează date interesante asupra unor evenimente istorice.

Politica dusă pe lângă Curtea din Viena de către domnitorul Constantin Brâncoveanu, pentru obținerea unor garanții cu privire la independența Țării Românești, se întrevide din scrisoarea autografă a domnitorului, adresată nuntului apostolic la Viena, Andrea Santacroce¹⁹.

Înscrisul Mitropoliei Țării Românești, din 26 ianuarie 1833, reține momentul cununiei fostului domnitor al Țării Românești, Grigore Dimitrie Ghica (1822—1828), cu doamna Eufrosina²⁰.

Momentul primei intervenții contrarevoluționare de la 19 iulie 1848 este surprins de memoriul adresat de proprietarii și arendașii din județul Romanați lui Soliman Pașa, în momentul intrării acestuia în țară²¹.

Din colecție fac parte și documente cuprinzînd aspecte din viața culturală a țării: activitatea Teatrului Național din Cîmpulung, avîndu-l ca „reghizor” pe D. Aricescu, în perioada 1851—1857²², corespondența și manuscrisele unor lucrări aparținînd reprezentanților de frunte ai culturii românești: Nicolae Iorga, Mircea Eliade, I. A. Bassarabescu, A. Păstorel, George Lesnea ș.a. Apar de asemenea informații sporadice despre unele personalități care au jucat un rol mai mare sau mai mic în viața țării: generalul Manuc bey, generalul I. Florescu, C. Mitilîneu, D. Pennescu ș.a.

¹⁶ Ibidem, XVI/104, 195.

¹⁷ Ibidem, XVI/112.

¹⁸ Ibidem, XVI/113.

¹⁹ Ibidem, III/34/1698.

²⁰ Ibidem, XIV/136.

²¹ Ibidem, XIV.

²² Ibidem, XI/239—243.